วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Research Article

การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกสู่สถานศึกษาและชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนท่าโขลง จังหวัดปทุมธานี

Implementing Active Learning Processes in Educational Institutions and Communities: A Case Study of Tha Khlong Community Pathum Thani Province

ประภาพร อธิบดี[1*], & ชาญชัย จิวจินดา[2]

Phraphapron Atipbordee[1*], & Chanchai Jewjinda[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. ประภาพร อธิบดี*
Phraphapron Atipbordee
วิทยาลัยผู้นำและนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต
College of Leadership and Social Innovation, Rangsit University, Thailand.
Email: patibbadee@gmail.com

2. ชาญชัย จิวจินดา
Chanchai Jewjinda
วิทยาลัยผู้นำและนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต
College of Leadership and Social Innovation, Rangsit University, Thailand.
Email: Chanchaijew@rsu.ac.th

คำสำคัญ:
การเรียนรู้แบบเชิงรุก, ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง, การมีส่วนร่วมของชุมชน, การเรียนรู้บนฐานชุมชน, นวัตกรรมทางการศึกษา

Keywords:
Active Learning; Transformational Leadership; Community Participation; Community-Based Learning; Educational Innovation

Article history:
Received: 22/07/2026
Revised: 01/09/2026
Accepted: 16/10/2026
Available online: 24/11/2026

ABSTRACT

This study aimed to examine educational administration and the implementation of Active Learning in educational institutions and communities, investigate problems, obstacles, and limitations in its implementation, and propose development guidelines appropriate to the context of Tha Khlong Community, Pathum Thani Province. A qualitative research methodology was employed. Data were collected through documentary study and semi-structured in-depth interviews with 26 key informants, including social leaders, educational leaders, school administrators, teachers, students, and community members. The informants were selected through purposive sampling. Data were analyzed through content analysis, coding, and thematic synthesis.

The research findings revealed that 1. Active Learning transformed learning from one-way knowledge transmission into a more participatory learning process. Teachers changed their roles into learning designers and facilitators, while learners were encouraged to think critically, ask questions, engage in hands-on activities, collaborate with others, and reflect on real-life learning experiences. These processes contributed to the development of critical thinking, problem-solving, communication, collaboration, and self-confidence. 2. The problems and obstacles in implementing Active Learning were found in four aspects: instructors, learners, learning activities,

How to cite:
Atipbordee, P. & Jewjinda, C. (2026). Implementing Active Learning Processes in Educational Institutions and Communities: A Case Study of Tha Khlong Community Pathum Thani Province. *Journal of Philosophical Vision*, 31 (2), 191-206.

and learning resources. Major challenges included teachers' workload, learners' readiness, time constraints, budget, resources, technology, and the continuity of collaboration between educational institutions and communities. 3. The development guidelines for promoting Active Learning should focus on enhancing teachers' competencies, designing learning activities connected to real-life contexts, developing diverse learning resources, and strengthening systematic collaboration among educational institutions, universities, local administrative organizations, and communities. These approaches can improve educational quality and promote sustainable community development.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารการศึกษาและการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกในสถานศึกษาและชุมชน ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดในการดำเนินงาน และเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนท่าโขลง จังหวัดปทุมธานี การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 26 คน ประกอบด้วยผู้นำทางสังคม ผู้นำทางการศึกษา ผู้บริหารและครูในสถานศึกษา นักเรียน และคนในชุมชน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การจัดหมวดหมู่ข้อมูล และการสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ

ผลการวิจัยพบว่า 1. การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกช่วยเปลี่ยนการเรียนรู้จากการรับความรู้แบบทางเดียวไปสู่การเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น โดยผู้สอนปรับบทบาทเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้และผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ผู้เรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์ ตั้งคำถาม ลงมือปฏิบัติ ทำงานร่วมกับผู้อื่น และสะท้อนผลการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และความมั่นใจในตนเอง 2. ปัญหาและอุปสรรคของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกพบข้อจำกัดใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านผู้สอน ด้านผู้เรียน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านแหล่งทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ โดยมีปัญหาสำคัญเกี่ยวกับภาระงานของครู ความพร้อมของผู้เรียน เวลา งบประมาณ ทรัพยากร เทคโนโลยี และความต่อเนื่องของความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชน 3. แนวทางการพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกควรมุ่งส่งเสริมศักยภาพครู การออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับบริบทจริง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา มหาวิทยาลัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

1. บทนำ

การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ คุณธรรม และทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต โดยยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ รวมทั้งให้ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศไทยจะสามารถขยายโอกาสทางการศึกษาได้อย่างครอบคลุมมากขึ้น แต่ยังคงประสบปัญหาด้านคุณภาพการศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การสร้างสรรค์ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นทักษะสำคัญสำหรับการดำรงชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 การจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจากการเน้นถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ไปสู่การส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ ประยุกต์ใช้ความรู้ และเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560; Trilling & Fadel, 2009)

แนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ผ่านการคิดวิเคราะห์ การอภิปราย การตั้งคำถาม การแก้ปัญหา การลงมือปฏิบัติ และการสะท้อนผลจากประสบการณ์ แตกต่างจากการจัดการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมที่เน้นการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนไปยังผู้เรียนเพียงฝ่ายเดียว โดยผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้รับข้อมูลมากกว่าการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Bonwell & Eison, 1991; Prince, 2004) การเรียนรู้แบบเชิงรุกช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง สามารถเชื่อมโยงความรู้กับสถานการณ์จริง และเรียนรู้ผ่านการทำงานร่วมกับผู้อื่น งานศึกษาที่รวบรวมผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกยังพบว่า การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้อย่างจริงจังสามารถส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและลดความเสี่ยงในการไม่ผ่านรายวิชาเมื่อเปรียบเทียบกับการบรรยายเพียงอย่างเดียว (Freeman et al., 2014) แนวทางดังกล่าวจึงสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งให้ความสำคัญกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ การสื่อสาร และการทำงานร่วมกับผู้อื่น (Trilling & Fadel, 2009)

แม้ว่าหน่วยงานด้านการศึกษาจะมีการผลักดันการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและการเรียนรู้แบบเชิงรุกอย่างต่อเนื่อง แต่การนำแนวคิดดังกล่าวไปปฏิบัติในสถานศึกษาหลายแห่งยังประสบข้อจำกัด ทั้งด้านความรู้และความพร้อมของครู การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การบริหารจัดการเวลาและชั้นเรียน ทรัพยากรสนับสนุน ตลอดจนการสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการพัฒนาการเรียนรู้แบบเชิงรุกจึงไม่ควรพิจารณาเฉพาะเทคนิคการสอนภายในห้องเรียน แต่ควรให้ความสำคัญกับระบบบริหารจัดการ ภาวะผู้นำ และการสนับสนุนจากเครือข่ายทางการศึกษาควบคู่กันไป (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) นอกจากนี้ แนวโน้มการจัดการศึกษาสมัยใหม่ยังให้ความสำคัญกับการเรียนรู้บนฐานชุมชน (Community-Based Learning) โดยมองว่าชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีทรัพยากร บุคลากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัญหา และสถานการณ์จริงที่สามารถนำมาบูรณาการกับการจัดการเรียนรู้ได้ การนำผู้เรียนไป

เรียนรู้จากบริบทของชุมชนช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาทางวิชาการกับชีวิตจริง ได้ฝึกปฏิบัติ แก้ปัญหา และรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น (Melaville et al., 2006) การสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ครอบครัว ชุมชน มหาวิทยาลัย และภาคีเครือข่ายจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน ชุมชนไม่ได้มีบทบาทเพียงเป็นผู้ให้ทรัพยากรหรือสถานที่สำหรับการจัดกิจกรรมเท่านั้น แต่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย ออกแบบกิจกรรม ถ่ายทอดความรู้ และประเมินผลการดำเนินงานร่วมกับสถานศึกษาได้ ความสัมพันธ์ในลักษณะหุ้นส่วนจะช่วยให้การจัดการศึกษาสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและบริบทของพื้นที่มากยิ่งขึ้น (Epstein, 2011)

จากการสังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า งานวิจัยจำนวนมากมุ่งศึกษารูปแบบหรือผลของการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกภายในชั้นเรียนและในระดับสถานศึกษา โดยให้ความสำคัญกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การมีส่วนร่วม และทักษะของผู้เรียนเป็นหลัก (Prince, 2004; Freeman et al., 2014) ขณะที่การศึกษาที่บูรณาการมิติด้านการบริหารการศึกษา ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง บทบาทของครู การมีส่วนร่วมของชุมชน และการเรียนรู้บนฐานชุมชน เพื่อขับเคลื่อนการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกอย่างเป็นระบบยังควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม โดยเฉพาะในบริบทของชุมชนท้องถิ่นที่มีความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา มหาวิทยาลัย ผู้นำชุมชน และภาคีเครือข่ายหลายภาคส่วน ชุมชนท่าโขลง จังหวัดปทุมธานี เป็นพื้นที่ที่มีความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา มหาวิทยาลัย ผู้นำชุมชน และหน่วยงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง จึงเป็นบริบทที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาการบริหารและการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกที่เชื่อมโยงสถานศึกษากับชุมชน การศึกษาบริบทดังกล่าวจะช่วยให้เห็นทั้งกระบวนการบริหารจัดการ บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดจนปัญหา อุปสรรค และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงาน

การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาการบริหารการศึกษาและการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกในสถานศึกษาและชุมชน ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการดำเนินงาน ตลอดจนเสนอแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการยกระดับคุณภาพการศึกษา พัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของผู้เรียน และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน

1.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

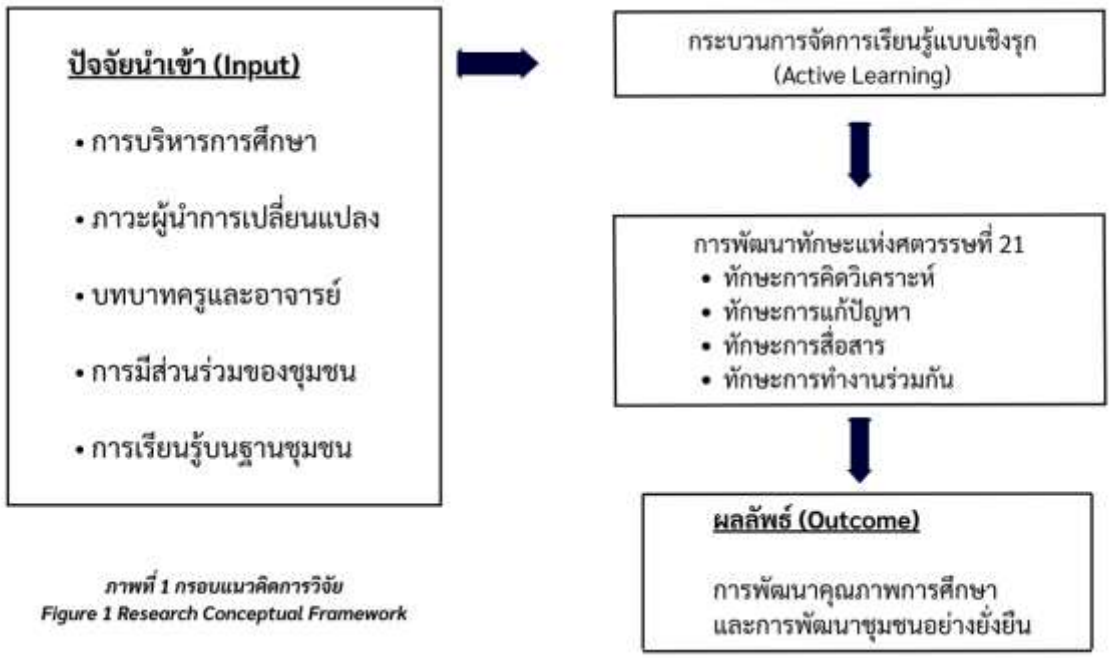
งานวิจัยนี้ ใช้แนวคิดเรื่องการศึกษาการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) ในสถานศึกษาและชุมชนครั้งนี้อาศัยแนวคิดและทฤษฎีทางการศึกษาที่สำคัญหลายประการ เพื่ออธิบายกระบวนการเรียนรู้ บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในบริบทของชุมชน แนวคิดการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ ผ่านการคิด วิเคราะห์ อภิปราย ตั้งคำถาม และลงมือปฏิบัติจริง มากกว่าการเป็นเพียงผู้รับสารจากผู้สอนเพียงฝ่ายเดียว การเรียนรู้ลักษณะดังกล่าวช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง พัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง และเชื่อมโยงความรู้กับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวันได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่เน้นการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร และการทำงานร่วมกับผู้อื่น

แนวคิดดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivism) ซึ่งอธิบายว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการที่ผู้เรียนสร้างความหมายและองค์ความรู้ใหม่จากประสบการณ์เดิมของตนเอง ผ่านปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม บุคคล และบริบททางสังคม โดยผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้ ขณะที่ผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิด ลงมือปฏิบัติ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายและยั่งยืน นอกจากนี้ การวิจัยยังอาศัยแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ของ Kolb (Kolb, 1984) ซึ่งเสนอว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นจากวงจรของประสบการณ์จริง การสะท้อนคิด การสร้างแนวคิด และการนำไปทดลองใช้ในสถานการณ์ใหม่ กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางทฤษฎีกับสถานการณ์จริง และพัฒนาความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม การเรียนรู้ในชุมชนจึงถือเป็นพื้นที่สำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงและเรียนรู้จากบริบทจริงของสังคม ในด้านการบริหารและการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา การวิจัยอาศัยแนวคิดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) (Bass & Avolio, 1994) ซึ่งให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้นำในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม สร้างแรงบันดาลใจ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน ทั้งผู้บริหารสถานศึกษา ครู และผู้นำชุมชนล้วนมีบทบาทสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาผู้เรียน ขณะเดียวกัน แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) (Epstein, 2011) และการเรียนรู้บนฐานชุมชน (Community-Based Learning) (Melaville et al., 2006) ถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการอธิบายบทบาทของชุมชนในฐานะแหล่งเรียนรู้และหุ้นส่วนทางการศึกษา ได้ถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการอธิบายบทบาทของชุมชนในฐานะแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต ชุมชนไม่ได้เป็นเพียงผู้สนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษา แต่ยังเป็นหุ้นส่วนสำคัญในการร่วมออกแบบกิจกรรม ถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียน ซึ่งส่งผลให้การเรียนรู้มีความหมายและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่มากยิ่งขึ้น

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าว ผู้วิจัยได้พัฒนากรอบแนวคิดการวิจัยโดยกำหนดให้การบริหารการศึกษา ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง บทบาทของครูและอาจารย์ และการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญที่ส่งผลต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุก ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การทำงานร่วมกัน และการสะท้อนผลการเรียนรู้ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน การพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

1.2 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย
Figure 1 Research Conceptual Framework

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารการศึกษา และการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning)

2) เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของการบริหารการศึกษา และการจัดกระบวนการ เรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Lcaming) ของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกสู่สถานศึกษาและชุมชน

3) เพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Leaming) ของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกสู่สถานศึกษาและชุมชน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกสู่สถานศึกษาและชุมชน กรณีศึกษาชุมชนท่าโขลง จังหวัดปทุมธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งศึกษารูปแบบการบริหารการศึกษาและการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุก ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในการดำเนินงาน ตลอดจนเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาและชุมชน พื้นที่ศึกษา ได้แก่ ชุมชนท่าโขลง ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงระหว่างสถานศึกษามหาวิทยาลัย ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ และมีการดำเนินกิจกรรมด้านการศึกษาและการพัฒนาชุมชนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

3.2 ประชาการและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลหลักได้รับการคัดเลือกแบบเจาะจงจากบุคคลที่มีบทบาท ประสบการณ์ หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุก และการพัฒนาความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 26 คน ประกอบด้วยผู้นำทางสังคม 3 คน ผู้นำทางการศึกษา 6 คน ผู้บริหารและครูในสถานศึกษา 3 คน นักเรียน 4 คน และประชาชนในชุมชน 10 คน ผู้ให้ข้อมูลมีความหลากหลายทั้งด้านอายุ ระดับการศึกษา บทบาทหน้าที่ และประสบการณ์ ทำให้ข้อมูลที่ได้รับครอบคลุมมุมมองทั้งในระดับนโยบายการบริหาร การปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ และมุมมองของผู้เรียนกับประชาชนผู้ได้รับผลจากการดำเนินงานโดยตรง

3.3 เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกตภาคสนาม และแบบบันทึกการศึกษาเอกสาร โดยประเด็นการสัมภาษณ์ครอบคลุมรูปแบบการบริหารการศึกษา บทบาทของผู้บริหารและผู้สอน การมีส่วนร่วมของผู้เรียนและชุมชน ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ แหล่งทรัพยากร ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุก เครื่องมือได้รับการพัฒนาจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และผ่านการตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหากับวัตถุประสงค์ของการวิจัยก่อนนำไปใช้จริง

3.4 การเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการศึกษาเอกสาร หนังสือ บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตสภาพแวดล้อมในพื้นที่ ผู้วิจัยบันทึกเสียง จดบันทึกภาคสนาม และถอดความการสัมภาษณ์อย่างละเอียด โดยดำเนินการเก็บข้อมูลจนกระทั่งข้อมูลมีความอิ่มตัว

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยกำหนดรหัสข้อมูล จัดหมวดหมู่ เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของข้อมูล และสังเคราะห์เป็นประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลต่างกลุ่ม เอกสาร และการสังเกตภาคสนาม ก่อนนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

4. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกในสถานศึกษาและชุมชนมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงจากการจัดการเรียนรู้ที่ผู้สอนเป็นศูนย์กลางไปสู่การจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีบทบาทและมีส่วนร่วมมากขึ้น ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบาย สนับสนุนทรัพยากร พัฒนาศักยภาพครู และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ขณะที่ผู้สอนปรับบทบาทจากผู้ถ่ายทอดเนื้อหามาเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้และผู้อำนวยความสะดวก โดยใช้กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ตั้งคำถาม คิดวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น วางแผน แก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติ ทำงานร่วมกับผู้อื่น และสะท้อนผลการเรียนรู้ของตนเอง กิจกรรมที่นำมาใช้มีทั้งการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน การเรียนรู้โดยใช้โครงงาน การอภิปราย การระดมสมอง เกมการศึกษา การทำงานกลุ่ม การเรียนรู้จากสถานการณ์จริง และการลงพื้นที่ศึกษาชุมชน

4.1 การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกในสถานศึกษาและชุมชน

ผู้เรียนสะท้อนว่าการเรียนรู้ลักษณะดังกล่าวช่วยเพิ่มความสนใจและแรงจูงใจในการเรียน ทำให้กล้าแสดงความคิดเห็น กล้าตั้งคำถาม มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และสามารถยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้อื่นได้มากขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้จากห้องเรียนกับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และความมั่นใจในตนเองได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงหรือทำงานร่วมกับชุมชน ผู้เรียนจะสามารถมองเห็นคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งที่เรียนได้มากกว่าการรับฟังเนื้อหาจากผู้สอนเพียงอย่างเดียว ชุมชนมีบทบาทสำคัญในฐานะแหล่งเรียนรู้และหุ้นส่วนทางการศึกษา โดยสนับสนุนสถานที่ บุคลากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประสบการณ์ และปัญหาจริงของพื้นที่ให้สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้ปกครองและประชาชนในชุมชนมีโอกาสเข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรม ถ่ายทอดองค์ความรู้ สนับสนุนทรัพยากร และร่วมสะท้อนผลการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจบริบททางสังคมและเกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง การเชื่อมโยงระหว่างสถานศึกษา มหาวิทยาลัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนจึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การจัดการเรียนรู้มีความหมายและสามารถนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่ได้จริง อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังพบปัญหาและข้อจำกัดหลายประการ ผู้สอนจำนวนหนึ่งมีภาระงานด้านเอกสาร งานประกันคุณภาพ งานธุรการ และงานอื่นนอกเหนือจากการสอน ส่งผลให้มีเวลาไม่เพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ผู้เรียนและออกแบบกิจกรรมเชิงรุกอย่างต่อเนื่อง ครูแต่ละคนยังมีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ในการจัด Active Learning แตกต่างกัน บางส่วนยังคุ้นเคยกับการสอนแบบบรรยายและขาดความมั่นใจในการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง การปรับบทบาทจากผู้ถ่ายทอดความรู้ไปสู่ผู้อำนวยความสะดวกจึงจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาทักษะด้านการตั้งคำถาม การให้ข้อมูลย้อนกลับ การดูแลผู้เรียนรายบุคคล และการจัดการชั้นเรียนอย่างต่อเนื่อง

4.2 ปัญหาและอุปสรรคของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุก

ด้านผู้เรียนพบว่า ผู้เรียนบางส่วนยังคุ้นชินกับการรับความรู้จากผู้สอนและรอคำตอบที่ถูกต้องมากกว่าการค้นคว้าหรือสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ความแตกต่างด้านพื้นฐาน ความสนใจ แรงจูงใจ ความมั่นใจ และทักษะการคิดวิเคราะห์ ทำให้ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมไม่เท่ากัน ผู้เรียนบางคนยังไม่กล้าแสดงความคิดเห็นหรือวิตกกังวลเมื่อเผชิญกับเนื้อหาที่ยาก ขณะที่การทำงานกลุ่มบางครั้งพบว่ามีการแบ่งภาระไม่เท่าเทียม สมาชิกบางคนรับผิดชอบงานส่วนใหญ่ ส่วนสมาชิกบางคนมีส่วนร่วมน้อย นอกจากนี้ ทักษะการสะท้อนผลการเรียนรู้และการประเมินตนเองยังเป็นสิ่งที่ผู้เรียนจำนวนหนึ่งไม่คุ้นเคย จึงต้องได้รับการฝึกฝนและสนับสนุนอย่างเป็นระบบ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้พบว่า การจัด Active Learning ต้องใช้เวลาในการเตรียมการ ดำเนินกิจกรรม อภิปรายและสะท้อนผลมากกว่าการสอนแบบบรรยาย ทำให้บางกิจกรรมไม่สามารถดำเนินการได้ครบทุกขั้นตอนภายในเวลาที่กำหนด การออกแบบกิจกรรมยังต้องพิจารณาความเหมาะสมของเนื้อหา จุดประสงค์การเรียนรู้ และความพร้อมของผู้เรียน เพราะเนื้อหาบางประเภทอาจจำเป็นต้องใช้การอธิบายพื้นฐานควบคู่กับกิจกรรมเชิงปฏิบัติ นอกจากนี้ ระบบการประเมินผลส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญกับคะแนนสอบและผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการมากกว่าทักษะกระบวนการ การทำงานร่วมกัน และพัฒนาการของผู้เรียน จึงยังไม่สอดคล้องกับเป้าหมายของการเรียนรู้แบบเชิงรุกอย่างสมบูรณ์ ด้านทรัพยากรพบว่า ความพร้อมของแต่ละสถานศึกษามีความแตกต่างกัน โรงเรียนที่มีงบประมาณ เทคโนโลยี อุปกรณ์ และพื้นที่เรียนรู้เพียงพอ สามารถจัดกิจกรรมได้หลากหลายกว่าโรงเรียนที่มีทรัพยากรจำกัด ผู้เรียนบางส่วนยังไม่สามารถเข้าถึงอุปกรณ์และอินเทอร์เน็ตได้อย่างเท่าเทียม ขณะที่การใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ยังขึ้นอยู่กับความร่วมมือเฉพาะบุคคลหรือโครงการระยะสั้น ขาดกลไกการประสานงานและการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้กิจกรรมบางส่วนไม่สามารถดำเนินการหรือขยายผลได้ในระยะยาว

4.3 แนวทางการพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกควรมุ่งส่งเสริมศักยภาพครู

แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมจึงควรมุ่งพัฒนาสมรรถนะของครูด้านการออกแบบกิจกรรม การตั้งคำถาม การประเมินผลตามสภาพจริง การใช้เทคโนโลยี และการจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน ควบคู่กับการลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับการสอน ผู้บริหารควรสร้างระบบสนับสนุนที่ชัดเจน ส่งเสริมชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ และเปิดโอกาสให้ครูแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดีอย่างสม่ำเสมอ ขณะเดียวกันควรพัฒนาระบบประเมินผลที่ครอบคลุมทั้งความรู้ ทักษะ กระบวนการคิด การทำงานร่วมกัน และพัฒนาการของผู้เรียน รวมทั้งสร้างเครือข่ายความร่วมมือระยะยาวระหว่างสถานศึกษา มหาวิทยาลัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และชุมชน เพื่อร่วมกันวางแผน สนับสนุนทรัพยากร และออกแบบกิจกรรมจากปัญหาและศักยภาพของพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกเกิดความต่อเนื่อง สอดคล้องกับบริบทจริง และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนควบคู่กับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

5. อภิปรายผลการวิจัย

5.1 เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารการศึกษา และการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning)

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารการศึกษาและการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกมีลักษณะเป็นการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยผู้บริหารสถานศึกษาทำหน้าที่กำหนดนโยบาย สนับสนุนทรัพยากร พัฒนาศักยภาพครู และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ขณะที่ครูปรับบทบาทจากผู้ถ่ายทอดความรู้มาเป็นผู้ออกแบบและผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการตั้งคำถาม คิดวิเคราะห์ แก้ปัญหาลงมือปฏิบัติ ทำงานร่วมกับผู้อื่น และสะท้อนผลการเรียนรู้ ส่วนชุมชนทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้และหุ้นส่วนทางการศึกษา โดยสนับสนุนภูมิปัญญา บุคลากร พื้นที่ และประสบการณ์จริงเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ ผลการศึกษาจึงสะท้อนว่า การจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกไม่ได้เกิดขึ้นจากวิธีการสอนของครูเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการบริหารจัดการและความร่วมมือของทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Bonwell และ Eison (1991) และ Prince (2004) ซึ่งอธิบายว่า การเรียนรู้แบบเชิงรุกต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมและคิดเกี่ยวกับสิ่งที่กำลังเรียนรู้ มากกว่าการรับฟังการบรรยายเพียงฝ่ายเดียว ทั้งยังสอดคล้องกับทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ ซึ่งมองว่าผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ใหม่จากประสบการณ์เดิมและปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อม (Piaget, 1954; Vygotsky, 1978) กิจกรรมการทำโครงงาน การเรียนรู้จากปัญหา การสำรวจชุมชน และการสะท้อนคิด ยังสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb (1984) ซึ่งให้ความสำคัญกับประสบการณ์จริง การสะท้อนคิด การสร้างแนวคิด และการนำความรู้ไปทดลองใช้ในสถานการณ์ใหม่ ในด้านการบริหาร ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของ Bass และ Avolio (1994) ซึ่งให้ความสำคัญกับการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม การสร้างแรงบันดาลใจ และการส่งเสริมให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารจึงไม่ได้มีบทบาทเพียงการควบคุมหรือสั่งการ แต่ต้องสร้างระบบสนับสนุนที่ช่วยให้ครูสามารถออกแบบการเรียนรู้ได้อย่างยืดหยุ่นและเหมาะสมกับผู้เรียน นอกจากนี้ การที่สถานศึกษา มหาวิทยาลัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ยังสอดคล้องกับแนวคิดความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ครอบครัว และชุมชนของ Epstein (2011) ซึ่งมองว่าคุณภาพการศึกษาจะพัฒนาได้ดีเมื่อทุกฝ่ายมีเป้าหมายและความรับผิดชอบร่วมกัน

5.2 เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของการบริหารการศึกษา และการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Lcaming) ของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกสู่สถานศึกษาและชุมชน

ผลการวิจัยพบปัญหาและอุปสรรคสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านผู้สอน ด้านผู้เรียน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านแหล่งทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ ด้านผู้สอนพบว่า ครูมีภาระงานด้านเอกสาร งานธุรการ และงานอื่นนอกเหนือจากการสอน ทำให้มีเวลาไม่เพียงพอในการวิเคราะห์ผู้เรียนและออกแบบกิจกรรม ครูแต่ละคนยังมีความเข้าใจและประสบการณ์ด้าน Active Learning แตกต่างกัน ขณะที่ด้านผู้เรียนพบความแตกต่างด้าน

พื้นฐาน ความพร้อม แรงจูงใจ ความกล้าแสดงออก และความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้านกิจกรรมพบข้อจำกัดเกี่ยวกับเวลา ความเหมาะสมของเนื้อหา การจัดการชั้นเรียน และการประเมินผล ส่วนด้านทรัพยากรพบความไม่เท่าเทียมด้านงบประมาณ เทคโนโลยี อุปกรณ์ พื้นที่ และความต่อเนื่องของเครือข่ายความร่วมมือ ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนว่า การนำ Active Learning มาใช้ไม่ควรมุ่งให้ครูเปลี่ยนวิธีสอนเพียงอย่างเดียว หากโครงสร้างการบริหาร ภาระงาน เวลาเรียน ทรัพยากร และระบบการประเมินผลยังไม่เอื้อต่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะผู้เรียนที่คุ้นเคยกับการรับความรู้และรอคำตอบจากผู้สอน อาจไม่สามารถเปลี่ยนไปสู่การเรียนรู้ด้วยตนเองได้ทันที ผู้สอนจึงต้องค่อย ๆ พัฒนาความมั่นใจ ทักษะการตั้งคำถาม การทำงานร่วมกัน และการสะท้อนผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับ Vygotsky (1978) ที่อธิบายว่าผู้เรียนสามารถพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้นได้เมื่อได้รับการสนับสนุนและการชี้แนะที่เหมาะสมจากผู้สอนหรือบุคคลอื่น ผลการวิจัยยังชี้ว่า Active Learning ไม่จำเป็นต้องใช้แทนการบรรยายทั้งหมด เนื่องจากเนื้อหาบางประเภทมีความซับซ้อนและจำเป็นต้องอาศัยการอธิบายความรู้พื้นฐาน การจัดการเรียนรู้จึงควรผสมผสานการบรรยาย การตั้งคำถาม การอภิปราย การทดลอง และการลงมือปฏิบัติให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของบทเรียนและความพร้อมของผู้เรียน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ Prince (2004) ซึ่งเสนอว่า Active Learning มีรูปแบบหลากหลายและควรเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบท มิใช่พิจารณาจากจำนวนกิจกรรมเพียงอย่างเดียว การจัดกิจกรรมโดยไม่เชื่อมโยงกับผลลัพธ์การเรียนรู้หรือไม่มีการสะท้อนคิด อาจไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งตามที่มุ่งหวัง ปัญหาความไม่ต่อเนื่องของความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนยังสะท้อนว่า การใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้มักขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์เฉพาะบุคคลหรือโครงการระยะสั้น จึงไม่สามารถขยายผลได้อย่างเป็นระบบ แม้แนวคิดการเรียนรู้บนฐานชุมชนจะให้ความสำคัญกับการใช้ปัญหา ทรัพยากร และประสบการณ์จริงของพื้นที่เป็นฐานในการเรียนรู้ก็ตาม (Melaville et al., 2006) ดังนั้น ปัญหาของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกจึงเป็นปัญหาเชิงระบบที่ต้องแก้ไขทั้งในระดับบุคคล สถานศึกษา และเครือข่ายความร่วมมือ ไม่ใช่ผลักภาระให้ครูผู้สอนเป็นผู้รับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว

5.3 เพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Leaming) ของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกสู่สถานศึกษาและชุมชน

ผลการวิจัยเสนอว่า การพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกควรเริ่มจากการพัฒนาศักยภาพครูอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการฝึกปฏิบัติจริงด้านการออกแบบกิจกรรม การตั้งคำถาม การใช้เทคโนโลยี การประเมินผลตามสภาพจริง และการจัดกิจกรรมที่คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน ควบคู่กับการลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารควรจัดสรรเวลา งบประมาณ และทรัพยากร พร้อมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อให้ครูได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ปัญหา และแนวปฏิบัติที่ดีร่วมกัน แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับ Fullan (2001) ซึ่งเสนอว่า การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่มีความยั่งยืนต้องอาศัยภาวะผู้นำ การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและองค์กรอย่างต่อเนื่อง

ในด้านกิจกรรม ควรออกแบบการเรียนรู้จากปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของผู้เรียนและชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจ ลงมือปฏิบัติ แก้ปัญหา ทำงานร่วมกับผู้อื่น และสะท้อนผลการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Kolb (1984) ที่เน้นว่าประสบการณ์จะกลายเป็นการเรียนรู้ได้เมื่อผู้เรียนมีโอกาสสะท้อนและนำข้อค้นพบไปประยุกต์ใช้ ขณะเดียวกัน การนำปัญหาและทรัพยากรของชุมชนมาเป็นฐานการเรียนรู้ยังสอดคล้องกับ Dewey (1938) ซึ่งมองว่าการศึกษาควรเชื่อมโยงกับชีวิตจริงและสังคมของผู้เรียน และสอดคล้องกับ Freire (1970) ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนร่วมตั้งคำถาม วิเคราะห์ปัญหา และมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคม นอกจากนี้ ควรพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา มหาวิทยาลัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคเอกชน โดยกำหนดบทบาท เป้าหมาย และแผนการดำเนินงานร่วมกันอย่างชัดเจน เพื่อสนับสนุนบุคลากร งบประมาณ เทคโนโลยี พื้นที่ และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง แนวทางนี้สอดคล้องกับ Epstein (2011) และ Melaville et al. (2006) ซึ่งเน้นว่าชุมชนไม่ควรเป็นเพียงผู้สนับสนุนกิจกรรม แต่ควรเป็นหุ้นส่วนที่ร่วมวางแผน ดำเนินงาน และประเมินผลการเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายในลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้ Active Learning ไม่เป็นเพียงกิจกรรมเฉพาะครั้ง แต่กลายเป็นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนและชุมชนอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

5.4 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกสู่สถานศึกษาและชุมชนต้องดำเนินการในลักษณะ การขับเคลื่อนเชิงระบบและเครือข่าย โดยมีองค์ประกอบสัมพันธ์กัน 4 ด้าน ได้แก่ ผู้สอน ผู้เรียน กิจกรรมการเรียนรู้ และแหล่งทรัพยากร ผู้บริหารทำหน้าที่สร้างนโยบายและระบบสนับสนุน ครูทำหน้าที่ออกแบบและอำนวยความสะดวก ผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและการสะท้อนคิด ส่วนชุมชนเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้และหุ้นส่วนในการพัฒนา ความสำเร็จจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับเทคนิคการสอนเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของกิจกรรม ความพร้อมของบุคลากร การประเมินผลที่สอดคล้อง และความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา มหาวิทยาลัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน องค์ความรู้นี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการออกแบบระบบ Active Learning ที่เชื่อมโยงห้องเรียนกับสถานการณ์จริง และพัฒนาผู้เรียนควบคู่กับการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

6. สรุป

การวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกเป็นแนวทางสำคัญในการเปลี่ยนผู้เรียนจากผู้รับความรู้ไปสู่ผู้มีส่วนร่วมในการคิด ตั้งคำถาม แก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติ และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นผู้ออกแบบและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และความมั่นใจในตนเองได้ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังมีข้อจำกัดด้านภาระงานของครู ความพร้อมของผู้เรียน เวลา งบประมาณ เทคโนโลยี การประเมินผล และความต่อเนื่องของความร่วมมือกับชุมชน การพัฒนาจึงต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ

ทั้งการพัฒนาครู การสนับสนุนจากผู้บริหาร การออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับบริบท การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างทุกภาคส่วน เมื่อองค์ประกอบเหล่านี้ดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง จะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษา พัฒนาทักษะของผู้เรียน และส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) สถานศึกษาควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพครูด้านการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ครูสามารถพัฒนาการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ครูผู้สอนควรออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติ ทำงานร่วมกับผู้อื่น และสะท้อนผลการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เพื่อส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21

3) ผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง ปลอดภัย และเอื้อต่อการแสดงความคิดเห็นของผู้เรียน พร้อมทั้งสนับสนุนการจัดสรรเวลาและลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาการเรียนรู้ของครู

4) สถานศึกษาควรส่งเสริมการบูรณาการแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรในชุมชนเข้ากับกระบวนการจัดการเรียนรู้ เพื่อเชื่อมโยงองค์ความรู้กับบริบทของผู้เรียนและชุมชน

5) ควรพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ชุมชน มหาวิทยาลัย และหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ สนับสนุนทรัพยากร และร่วมกันพัฒนาการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกให้เกิดความยั่งยืน

6) สถานศึกษาควรพัฒนาระบบติดตามและประเมินผลการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุก โดยประเมินทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะกระบวนการคิด ทักษะการทำงานร่วมกัน และพัฒนาการของผู้เรียนในทุกมิติ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

7.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการจัดการศึกษาควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) ให้มีความชัดเจน ต่อเนื่อง และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

2) ควรจัดสรรงบประมาณ ทรัพยากร เทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ที่เพียงพอ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพครูและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเชิงรุกอย่างมีประสิทธิภาพ

3) ควรส่งเสริมให้สถานศึกษามีความยืดหยุ่นในการออกแบบหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงบริบท ความต้องการ และศักยภาพของผู้เรียนและชุมชนในแต่ละพื้นที่

4) ควรจัดตั้งและพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยชุมชน และภาคเอกชน เพื่อสนับสนุนการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การใช้ทรัพยากรร่วมกัน และการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา

5) ควรส่งเสริมการเผยแพร่และขยายผลแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices) ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกไปยังสถานศึกษาและชุมชนอื่น เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

7.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1) ควรศึกษาผลลัพธ์ระยะยาวของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และคุณลักษณะของผู้เรียน เพื่อประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและชัดเจน

2) ควรศึกษาเปรียบเทียบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุกในบริบทที่แตกต่างกัน เช่น ชุมชนเมือง ชุมชนกึ่งเมือง และชุมชนชนบท เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ข้อจำกัด และแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่

3) ควรศึกษาบทบาทและประสิทธิผลของเทคโนโลยีดิจิทัลในการสนับสนุนการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบเชิงรุก เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทการศึกษาในยุคดิจิทัล

4) ควรศึกษารูปแบบความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ชุมชน มหาวิทยาลัย และภาคีเครือข่าย เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกที่สามารถประยุกต์ใช้และขยายผลได้อย่างเหมาะสมในบริบทการศึกษาที่หลากหลาย

8. เอกสารอ้างอิง

กรรณิการ์ หาญพิทักษ์. (2559). *ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ที่มีต่อมโนทัศน์และความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ เรื่อง รูปสามเหลี่ยม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยบูรพา.

คณึงณิต ประกิระนัง, สำราญ กำจัดภัย, และผกาพรรณ วะนานาม. (2568). การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อเสริมสร้างทักษะการสร้างสรรค์และนวัตกรรมทางคณิตศาสตร์ ตามแนวทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญาร่วมกับการใช้โปรแกรม The Geometer's Sketchpad สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 12*(9), 339–353. สืบค้นจาก https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND/article/view/292576

ปัถยา หิรัญ, พีชาณิกา เพชรสังข์, และยุพิน ยืนยง. (2568). ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกตามแนวอคิตะร่วมกับการเรียนรู้แบบนำตนเองที่มีต่อความสามารถในการ

เชื่อมโยงและความสามารถในการแก้โจทย์ปัญหาทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. *วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 3*(6), 1051–1065. สืบค้นจาก https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/article/view/4756

พรรณวสา สมิธธ์, ภควัต สมิธธ์, และสุบิน ยุระรัช. (2564). การจัดการคุณภาพการศึกษาแบบฟินแลนด์. *วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 13*(1), 111–125.

รุจิพัชญ์ อรุวีวัฒนานนท์. (2569). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกแบบร่วมมือ โดยใช้เทคนิค Think-Write-Pair-Share (TWPS) ร่วมกับกระบวนการแก้ปัญหาของโพลยา เรื่อง ดอกเบี้ยและมูลค่าของเงิน เพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. *วารสารวิชาการหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 18*(51), 185–198. สืบค้นจาก https://so16.tci-thaijo.org/index.php/jci/article/view/3386

วรรณรดา ประชุมวงษ์, และคงศักดิ์ สังฆมานนท์. (2568). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง การเขียนคำประพันธ์ ประเภทโคลงสี่สุภาพ โดยใช้แบบฝึกทักษะและวิธีการสอนแบบ Active Learning กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. *วารสารสหวิทยาการศึกษาและพัฒนาสังคม, 1*(5), 57–66. สืบค้นจาก https://so14.tci-thaijo.org/index.php/Interdisciplinary/article/view/1583

วิไลวรรณ สูญราช. (2559). *ผลของการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ต่อความรู้สึกเชิงจำนวนของนักเรียน เรื่อง ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจำนวนจริง* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

วีรยุทธ พลายเล็ก. (2563). *การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิด Active Learning เพื่อเสริมสร้างทักษะและกระบวนการทางคณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศุภนัส นงค์นวล. (2562). *การพัฒนากิจกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ตามแนวคิดทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ เรื่อง สถิติเบื้องต้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยทักษิณ.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2559). *สภาวะการศึกษาไทย ปี 2557/2558: จะปฏิรูปการศึกษาไทยให้ทันโลกในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างไร*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). *แนวทางการนิเทศเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ (Active Learning).* สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

อรนลิน บุญรอด, และจันทร์ ติยะวงศ์. (2568). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง การแก้โจทย์ปัญหาสมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว โดยใช้เทคนิคการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. *วารสารสหวิทยาการศึกษาและพัฒนาสังคม, 1*(4), 84–91. สืบค้นจาก https://so14.tci-thaijo.org/index.php/Interdisciplinary/article/view/1548

อรพรรณ บุตรกตัญญู. (2561). การเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานเพื่อการสร้างมุมมองแบบองค์รวมและการเข้าถึงโลกแห่งความจริงของผู้เรียน. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 46*(2), 348–365.

อุมาพร กัสนุกา, วิลาณี อำนาจเจริญ, กมลทิพย์ นวมโคกสูง, ประพันธ์ ยาวระ, วิรัช ชินพลอย, นราธิป สุพัฒน์ธนานนท์, และสุภาพร แสนกุล. (2568). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชั่นที่ส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน: กรณีศึกษาการเรียนการสอนนักศึกษาระดับปริญญาตรี. *วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร, 27*(1), 67–79. สืบค้นจาก https://so05.tci-thaijo.org/index.php/jpcru/article/view/274095

Bonwell, C. C., & Eison, J. A. (1991). *Active learning: Creating excitement in the classroom* (ASHE-ERIC Higher Education Report No. 1). Washington, DC: George Washington University, School of Education and Human Development.

Bruner, J. S. (1966). *Toward a theory of instruction*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Dewey, J. (1938). *Experience and education*. New York, NY: Macmillan.

Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. New York, NY: Continuum.

Fullan, M. (2001). *Leading in a culture of change*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Lewin, K., Lippitt, R., & White, R. K. (1939). Patterns of aggressive behavior in experimentally created social climates. *Journal of Social Psychology, 10*, 271–299.

Likert, R. (1961). *New patterns of management*. New York, NY: McGraw-Hill.

Piaget, J. (1954). *The construction of reality in the child*. New York, NY: Basic Books.

Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. *Journal of Engineering Education, 93*(3), 223–231.

Rogers, C. R. (1969). *Freedom to learn*. Columbus, OH: Merrill.

Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*. New York, NY: Macmillan.

Stogdill, R. M. (1974). *Handbook of leadership: A survey of theory and research*. New York, NY: Free Press.

Thorndike, E. L. (1913). *Educational psychology*. New York, NY: Teachers College Press.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Watson, J. B. (1913). Psychology as the behaviorist views it. *Psychological Review, 20*(2), 158–177.

Weimer, M. (2002). *Learner-centered teaching: Five key changes to practice*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.